

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

Jakub Konečný

**Dopady rozvojové pomoci na českou komunitu v
srbském Banátu**

The impact of the development aid on czech community of
serbian Banat

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.

Olomouc 2014

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a že jsem použil pouze zdrojů, které jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury na konci práce.

V Olomouci dne.

Podpis

Děkuji Mgr. Jaroslavu Šotolovi, Ph.D., za odborné vedení, podnětné připomínky a trpělivost. Také děkuji svým blízkým za projevenou důvěru a podporu. Zvláštní poděkování patří přítelkyni Magdaleně.

Anotace

Název práce: Dopady rozvojové pomoci na českou komunitu v srbském Banátu

Autor: Jakub Konečný

Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Filozofická fakulta UP

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.

Anotace: Tato diplomová práce se soustřeďuje na dopad rozvojových projektů realizovaných v prostředí české komunity v srbském Banátu. Zabývá se tím, jak jsou rozvojové projekty vnímány přímo v komunitě a také tím, jak ovlivňují sociální světy jedinců i celých komunit. Analyzovány jsou samotné události a programy a to jak z pohledu příjemců, tak z perspektivy poskytovatelů či zprostředkovatelů rozvojové pomoci. Zaměřím se také na genezi jednotlivých rozvojových projektů a zohledním i historické pozadí české migrace do Srbska. Jedná se o kvalitativní výzkum, případovou studii. Práce teoreticky vychází z textů post-rozvojové školy.

Klíčová slova: rozvoj, kulturní antropologie, Srbsko, krajané

Obsah

Anotace.....	4
Obsah.....	5
Úvod.....	6
Teoretická část.....	7
Rozvoj a jeho reflexe.....	7
Historie českého osídlení srbského Banátu.....	12
Cíle výzkumu.....	23
Metodologie a realizace výzkumu.....	24
Typ výzkumu.....	24
Design kvalitativního výzkumu.....	24
Výzkumný vzorek.....	25
Metoda sběru dat.....	27
Další okolnosti výzkumu.....	29
Metoda analýzy dat.....	30
Výsledky výzkumu.....	32
Struktura krajanských organizací.....	32
Češko Selo a rozvojové projekty.....	34
Závěr.....	53
Literatura.....	54
Internetové zdroje.....	55
Resume.....	57

Úvod

Svoji bakalářskou práci jsem rozdělil na dvě části. V první teoretické části se důkladně věnuji historii českého osídlení srbského Banátu, s důrazem na motivace a ekonomické zázemí jednotlivých migrací. Dále je v teoretické části obsažena i kapitola o rozvoji a jeho reflexi.

Praktická část je v celku věnována kvalitativnímu výzkumu. Tématem výzkumu jsou rozvojové projekty, které byly či jsou realizovány v českých komunitách srbského Banátu, s důrazem na Češko Selo. Zaměřuji se na to, jak je rozvojová pomoc vnímána místními obyvateli. Zohledňuji také perspektivy dárců a zprostředkovatelů, zejména jejich motivace a vize cílového stavu. Z pohledu poskytovatele rozvojové pomoci se zaměřím na motivace a průběh samotného procesu s přihlédnutím ke genezi dané spolupráce. Z hlediska příjemců je pro výzkum podstatné, jak je rozvojová pomoc přijímána a hodnocena, zda je dostupná všem nebo jenom privilegovaným skupinám. Předmětem výzkumu jsou samotné události a programy rozvojové pomoci.

V návaznosti na post – rozvojovou teorii mě zajímá nakolik je zaostalost konstituována jako jádro rozvojového projektu. Zamyslím se nad tím, zda je i v tomto případě přítomná dichotomie zaostalé a rozvinuté společnosti. Způsob, jakým je zaostalost prezentována může dále ovlivňovat sociální realitu oblasti.

Teoretická část

Rozvoj a jeho reflexe

V této kapitole představíme základní rozvojové teorie a jejich myšlenkové pozadí.

V úvodu kapitoly *Co je to rozvoj* Tomáš Kobes ve své práci *Nastartovali nás jako motorky* říká, že rozvoj jako pojem je součástí různých sémantických domén jako ekonomický rozvoj, rozvoj technický, rozvoj osobnostní, rozvoj dítěte, zkrátka množství významů, které nenesou zdánlivě nic společného. James Ferguson označuje rozvoj jako centrální pojem, který předpokládá a nese hodnoty a ideje, prostřednictvím nichž je vysloven specifický náhled na svět (world view). Rozvoj coby současný centrální pojem neoznačuje jenom dominující hodnotu nebo soubor hodnot, zároveň je také nástrojem, interpretativní mřížkou, jehož prostřednictvím hodnotíme ostatní oblasti světa. (Kobes, 2009).

Podle Estevy¹ rozvoj v evropském myšlení byl silně spjat s evolucionismem, byl chápán v biologizující progresivní verzi. V běžné řeči totiž rozvojem popisujeme proces, kdy se možnosti a potenciality objektu či organismu realizují, dokud se nerozvinou do kýžené finální podoby. A vše, co nerealizovalo svoji potencialitu, je nahlíženo jako nepřirozené či anomální. Studium anomálního chování, nevyvinutých organismů či jiných patologií přispělo podle Estevy k vyřknutí základních biologických teorií devatenáctého století s evoluční teorií v čele, následkem čehož se termíny rozvoje a evoluce staly zaměnitelnými. (Kobes, 2009, s. 29).

Kobes potvrzuje, že evolucionistický koncept je dominantní svým explanačním schématem v teorii změny i v teorii rozvoje, zároveň ale

1 Gustavo Esteva, výrazná postava post-rozvojové školy.

upozorňuje, že: „daleko důležitější je si uvědomit, že evolucionismus nejenže vymezil základní témata antropologického systému, ale především se snažil odpovědět fundamentální otázku své doby, totiž popsat a zdůvodnit lidskou variabilitu a v posledku tak mechanismus vývoje západní společnosti a její proměny ve společnost moderní.“²

Výše zmíněný James Ferguson, který popsal evolucionismus devatenáctého století, zároveň definoval tři základní principy, kolem nichž je vystaven. Jeden z nich zdůrazňuje, že sociální systémy mají odlišnou dynamiku, druhým principem je předpoklad, že zmíněné autonomní systémy míří ke stejnému cíli. A třetím principem je premisa toho, že difference kultur a společností budou interpretovány jako rozdíl v úrovni jejich rozvoje. (Kobes, 2009, s. 35).

Reálný počátek masových rozvojových snah ovšem datujeme až do období po druhé světové válce. Druhá světová válka byla faktickou příčinou rozvojových snah, které měly za cíl obnovu zdevastovaných zemí, případně zajištění prosperity těm zchudlým. Klasickým příkladem je Marshallův plán, který svým úspěchem inspiroval USA, rozšiřovat se na další strany. Ve většině, jakkoli se různících definic rozvoje, nalezneme shodu alespoň v přítomnosti klíčových termínů rozvoje, které jsou: zlepšení, posílení a participace.

Teorie modernizace

Jedním ze dvou klasických teoretických směrů rozvoje je teorie modernizační, ovlivněná zejména pracemi Maxe Webera a Anthonyho Giddense. Fundamentem této teorie je předpoklad, že prostřednictvím vzdělání a technického pokroku předá západní společnost modernitu třetímu

2 KOBES, Tomáš. *Nastartovali nás jako motorky*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2009. s. 31. ISBN 978-80-7043-823-7

světu. Modernizační teorie má svůj původ v 50. - 60. letech v USA. Dějinný kontext v tomto případě hraje mimořádně významnou roli, právě hrozba komunismu vedla USA k tomu, aby rozšířily společenské a kulturní hodnoty jako demokracii, individualismus a soukromé vlastnictví.

Zřejmě nejvýznamnější z modernizačních teorií je teorie Walta Whitmana Rostowa, teorie pěti stádií ekonomického růstu. Pět stádií má představovat stupně vývoje přerodu společnosti od převážně zemědělské společnosti ke společnosti industriální. První je stádium tradiční společnosti založené na zemědělské výrobě tradičními postupy. Druhé stádium označuje jako „přípravu ke startu“, kdy dochází ke změně postojů k ekonomickému růstu. Společnost se specializuje, vytváří nadbytek a vytváří prostředky nutné pro další vývoj. Ve třetím stupni ekonomického růstu, startu, rostou investice, důležité jsou politické změny a počínající industrializace. Čtvrté období (fáze zralosti) je charakteristické významným růstem investic, rostoucí surovinovou soběstačností a inovacemi. A finálním pátým stupněm společnost dochází do stádia nasycení poptávky i přes vysokou úroveň spotřeby, vzniká konzumní společnost, která se dále soustředí na problematiku životního prostředí a rozvoje vzdělání a kultury. (Blažek, Uhlíř, 2002, s. 128-129). Tato teorie vykazuje značnou podobnost s evolucionistickou teorií vývoje společností: divoštství – barbarství – civilizace, jak vývoj lidstva klasifikoval Lewis Henry Morgan (Soukup, 2005, s. 318). A stejně jako se antropologové vypořádávali s teorií kultury, tak se i teoretici rozvoje kriticky vyrovnávají s Rostowovou teorií modernizace.

Teorie závislosti

Druhým klasickým teoretickým směrem je teorie závislosti, ovlivněná marxismem a proto nazývaná i jako neomarxistická teorie rozvoje. Vznikla v raných 70. letech a do jisté míry byla kritickou reakcí na teorii modernizace. *„Podle této teorie jádro světové ekonomiky (díky svému*

*mocenskému postavení) využívá ve svůj prospěch slabosti periferie, jejíž ekonomická, politická i kulturní závislost na jádru je stále prohlubována.*³“

Teorie závislosti předpokládá, že její spolupráce se „třetím světem“ není rozvojovou spoluprací, ale spíše udržováním nadvlády fungující na principech koloniálních vztahů. Třetí svět si nejlépe pomůže sám dostatečnou mobilizací lokálních prostředků a zkušeným a kvalitním politickým vedením. Teorie závislosti došla značné oblibě zejména v zemích Latinské Ameriky. Důležitými představiteli tohoto směru jsou Samir Amin a Andre G. Frank.

Post-rozvojová škola

V oblasti systematické reflexe rozvoje je zásadní post-rozvojová škola, která má svůj původ v 80. letech 20. století. Etablovala se z autorů sdružujících se kolem časopisu *Development: Seeds for change*, kteří kriticky nahlíželi na vědecko-technický pokrok a modernitu. Kobes řadí reflexi rozvoje těchto autorů k nekoloniálním studiím, jejichž výchozím teoretickým a analytickým zázemím je francouzská filozofická škola (Foucault, Derrida, Althusser). Charakteristická je právě jasně vymezeným objektem zájmu a propracovanou metodou, vymezující rozvoj jako diskurzivní oblast. V analýze nebo lépe kritice rozvojového diskurzu vychází především z prací Michela Foucaulta a jeho analýzy diskurzu jako určité myšlenkové struktury, zároveň pracuje i s Foucaultovými texty o vztahu vědení a moci.

V průběhu 90. let vzniklo několik zásadních studií, které dnes řadíme k myšlenkovému proudu post-rozvojové školy. *„Adekvátně k post-structuralistickým premisám je základním rysem této školy důraz na roli jazyka a diskurzu v konstrukci sociální reality. Jazyk a diskurz nejsou chápány jako bezprostřední odraz reality, ale je zdůrazněna spíše jejich*

3 BLAŽEK, Jiří, UHLÍŘ, David. *Teorie regionálního rozvoje: nástín, kritika, klasifikace*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2002. s. 107. ISBN 80-246-0384-5

konstitutivní úloha. Konkrétně se zaměřují na revizi rozvojové pomoci uplatňované po druhé světové válce, jejímž výsledkem je esencionalizace třetího světa a rozumnění jeho obyvatel jako homogenní entitě. Zároveň tato praxe pracuje s vírou v pokrok a národní státy jsou z této perspektivy vnímány jako rámce pro realizaci tohoto pokroku.⁴“, píše o post – rozvojové škole Kobes.

Dva stěžejní autoři post-rozvojové školy jsou James Ferguson a Arturo Escobar. Ferguson je autorem případové studie rozvojového projektu, na níž pracoval nezávisle jako antropolog působící mimo organizaci, která projekt vytvářela. Práce nesla název *The Anti-Politics Machine: „Development“, Depolarization, and Bureaucratic Power in Lesotho*, uveřejněná byla v roce 1990. Zabývala se plánem Kanadské agentury pro mezinárodní rozvoj a Světové banky, který měl rozvíjet inovace v metodách živočišné a rostlinné výroby a pomoci jim získat přístup na trh. Konflikt spočíval v tom, že samotní příjemci se nepovažovali za farmáře a neparticipovali na projektu. Hlavním způsobem jejich obživy byla totiž práce v jihoafrických dolech a farmaření je vůbec nezajímalo. (Easterly, 2010, s. 202 – 203). Ve výsledku projekt vedl k posílení centrální vlády Lesotha na úkor regionálních autorit, výsledkem byla také podpora soukromých investorů z Kanady. (Kobes, 2009, s. 24). Fergusonova metoda reflexe rozvoje z antropologické pozice spočívá ve dvou bodech. Za první je dle něj třeba na základě detailní historické analýzy vystavit rozvoj jako pojem. Druhým bodem je vystavit rozvojovou praxi jako takovou kritické reflexi. Tedy kromě samotného pojmu rozvoj se zaměřit na to, jak je praxe fakticky realizovaná.

Arturo Escobar, druhý z klíčových autorů post-rozvojové školy ve své práci z roku 1995 *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World* obecněji dekonstruuje pojem rozvoj a zaměřuje se i na jeho institucionální ukotvení. Popisuje ustanovení a ustálení rozvojového diskurzu po druhé světové válce, na základě čehož analyzuje základní

4 KOBES, Tomáš. *Nastartovali nás jako motorky*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2009. s. 23. ISBN 978-80-7043-823-7

dichotomii rozvinuté a zaostalé společnosti a ukazuje, jak se toto dělení podílí na mocenských vazbách v oblastech zemědělského rozvoje či trvale udržitelného rozvoje. (Kobes, 2009, s. 25).

Jako největší výzvu post-rozvojové školy Kobes spatřuje „(...) v Escobarově snaze odpovědět, jakým způsobem byla konstituovaná zaostalost jako centrální předmět rozvoje, jaký byl systém vědění o zaostalosti a způsob reprezentace této zaostalosti, který se stal součástí rozvojového aparátu, a v jakém rozsahu takto propracovaný jazyk „kolonizoval“ sociální realitu.⁵“.

Téma mého výzkumu zřejmě nebude moci zodpovědět otázky Arturo Escobara, na to je příliš úzké a specifické. S uvedenými koncepty však budu pracovat v praktické části. Pokusím se nahlédnout na to, nakolik je rozvoj v mnou zkoumané oblasti symbiózou nebo střetem kultur, při níž se vyjednávají konsensuální hodnoty. Zajímá mě především, jak rozvoj vstupuje do života příjemců a do jaké míry přetváří sociální realitu jejich okolí. Uvedený teoretický základ mi k tomu bude nápomocen.

Historie českého osídlení srbského Banátu

Přítomnost našich krajanů v oblasti Banátu je dokladem jedné z nejstarších českých hromadných emigrací. Příběh toho, jak naši krajané přišli do Banátu, je pojímán často⁶ zkratkovitě a neúplně zhruba v této verzi: Češi začali odlehlé oblasti rakousko-uherského mocnářství osidlovat na začátku 19. století. Velká část se nechala zlákat maďarským podnikatelem se

5 KOBES, Tomáš. *Nastartovali nás jako motorky*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2009. s. 27. ISBN 978-80-7043-823-7

6 Viz <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1185966822-na-cestech/206562260120021-na-cestech-po-banatu/> či http://cestovani.idnes.cz/rumunsky-banat-a-cesti-krajane-dew-/kolem-sveta.aspx?c=A120904_111811_kolem-sveta_tom

dřevem, všechny svoje úspory vložili do cestovních nákladů a přijeli do dnešního Rumunska, kde je maďarský podnikatel nechal v bezprizoriu. V rumunských horách, bukových pralesích, zbudovali zemljanky, aby přežili zimu. Po čase si postavili své vesnice a žijí tam dodnes. Část krajanů odešla za lepšími podmínkami na druhou stranu Dunaje, do dnešního Srbska, kde také žijí dodnes. A od té doby, co přišli, tak se v Banátu zastavil čas.

Pokusím se na historii české migrace do oblasti Banátu, zejména toho srbského, náhlednout komplexněji. Znalost historických souvislostí nám totiž umožní lépe se zorientovat i v současné situaci a uvidíme, že i v dnešní srbské, potažmo krajanské realitě se členitost různých vln a stupňů migrace a zejména motivace k migraci v jisté míře odráží. Charakter jednotlivých migračních vln zohledním také v praktické části své práce.

Oblast Banátu⁷ (srbsky a německy Banat, rumunsky Banatul, Banat a maďarsky Bánság) je v současnosti rozdělena mezi tři státy, největší východní část patří Rumunsku, západní Srbsku a nejmenší severní kus spadá pod Maďarsko. Z hlediska širšího geografického pojetí je Banát součástí Panonské nížiny, ohraničen pak je jižním výběžkem Karpat z rumunské strany, středem protéká Dunaj. Právě zde byla zbudována přehrada tzv. Železná vrata, díky níž došlo ke vzdutí hladiny Dunaje v délce přes 150 km.

Do roku 1718 oblast spravovala Osmanská říše. Po úspěšném protiosmanském tažení Evžena Savojského, které bylo stvrzeno mírem v Požarevci toho roku, připadá celá oblast Banátu spolu s jihozápadním Sremem pod správu habsburské monarchie. Zajímavostí pak je, že do roku

⁷ Název Banát pochází z maďarského *bán*, což bylo označení pro správce oblasti. Před obsazením Osmanskou říší patřil dnešní Banát maďarskému království.

1972 než byla zbudována Železná vrata, tak se na Dunaji nacházel ostrov s tureckým obyvatelstvem Ada Kaleh⁸. Kolonizovány byly napřed oblasti západního Banátu, dnešní srbská část, kam již v roce 1717 odcházely skupiny německých kolonizátorů z Porýní, Tyrol, Kraňska, ale i z německých oblastí Čech (Štěpánek, 2005. Od Moravy k Moravě). V letech 1738 – 1739 se nicméně oblastí prohnala rakousko-turecká válka, což mělo na místní kolonizační snahy značně destruktivní dopad. Prakticky byl zastaven veškerý hospodářský rozvoj této pusté krajiny, jak jej započal Evžen Savojský po svém vítězství. V 60. letech 18. století dochází k druhé vlně kolonizace Banátu, tentokrát ji vede baron Anton Cothmann. Jeho koncept obnovy vylidněné oblasti zahrnoval detailní plány, jak dostatečně hospodářsky využít potenciál úrodného západního Banátu. Mimo jiné dal vysadit rozsáhlé morušové háje, které měly sloužit k výrobě hedvábí⁹. Zároveň s druhou snahou zkolonizovat Banát, tak na přímý popud Marie Terezie dochází k formování Banátské vojenské hranice a v letech 1766 – 1768 je vystavěn Illyrskovalašský hraničářský pluk se štábem ve Weisskirchenu (tedy dnešní Bele Crkvi) (Štěpánek, 2005). „*Podmínky, které byly při formování vojenské hranice pro kolonisty vypsány, byly více než příznivé – kolonisté měli v počátcích zajištěny velké výměry půdy (...), tříletou daňovou lhůtu¹⁰, k lehčímu pokrytí nákladů na vysídlení jim byl dopředu vyplacen půlroční žold, svobodným byl zajištěn sňatek. Hraničářům erár budoval domy (...), pro první setbu dostával kolonista zdarma osivo a k dispozici odstrojené vojenské koně (...)* První kolonisté na nově formované vojenské hranici dostali dokonce na výběr dvě, často i více míst k usazení.“¹¹ Jako hraničáři se k banátské hranici hlásili především Němci.

8 KLVAČ, Pavel, BUČEK, Antonín, LACINA, Jan. *Příroda a krajina v okolí Svaté Heleny*. 1. vyd. Vyškov: Grafické podniky Kusák, 2011. ISBN 978-80-904591-1-3.

9 Do dneška je v okolí Bele Crkve množství moruší.

10 Daňové úlevy pro nově zakládající vsi nebyli výjimkou. Právě díky tomu je na našem území nejčastější název obce Lhota – pochází ze středověku a je odvozen od slova lhůta, tedy doba, po kterou byl lokátor odproštěn od placení daní.

11 ŠTĚPÁNEK, Václav. Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku. In ŠTĚPÁNEK, Václav., HLADKÝ, Ladislav,

Vyložené snahy poměrně záhy vzaly za své, když během dalšího rakousko-tureckého konfliktu v letech 1788 – 1789 obsadili Turci celý jižní Banát a během měsíce jej vyplenili. Po sepsání svištovského míru v roce 1791 se situace na poměrně dlouhé období uklidnila, nicméně celý konflikt byl pro oblast jižního Banátu těžkou ranou, jenom počet obyvatel klesl po této etapě konfliktu zhruba o pětinu (Štěpánek, 2005). Bylo tedy třeba dosídlit oblast novými kolonisty.

První čeští kolonisté – námezdní kolonizace

Až do počátku 19. století dosídlují oblast zejména kolonisté z německých zemí a to v nedostatečném počtu. Ve dvacátých letech 19. století se přísun kolonizátorů zvyšuje a jedná se především o příchod z oblasti Čech, ať už přímo Čechy či Němce. První čeští kolonisté ovšem nepřicházejí do oblasti na pozvání vojenských úřadů. Maďarský podnikatel Magyarly, který skoupil od vojenské správy téměř 13 000 jiter¹², v Čechách prostřednictvím svých agentů naverboval české lesní dělníky. Vojenská správa mu v roce 1823 dala svolení k tomu, aby založil novou osadu Elizabethfeld se sto domy a zároveň rozšířil osadu Svatá Helena, která už existovala (Štěpánek, 2005). Ve třech vlnách v letech 1823 – 1826 dorazilo do Banátu, dnešní rumunské části, osmdesát českých rodin. Tyto rodiny byly oprostěny od daní na celých deset let od první sklizně, prvotní dohoda byla tři roky. Vojenská správa však podcenila svůj odhad v náročnosti vymýcení lesa a lhůtu později prodloužila. Tato první vlna migrantů ze služeb podnikatele Magyarlyho později vystoupila. O vztahu Magyarlyho a jeho pracovníků dnes ovšem nemáme jasno, jeden pramen tvrdí, že se ke svým zaměstnancům choval ošklivě a nespravedlivě, jiný zase tvrdí něco jiného¹³. Každopádně čeští

CHOCHOLÁČ, Bronislav, JAN, Libor (ed.). *Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztahů v 19. – 20. století*. 1. vyd. Brno: Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2005. s. 84. ISBN 80-86488-18-7

12 Po zavedení systému dolnorakouských měr se jednotka jitro ustálila na 5755 m², tedy cca půl hektaru.

13 Srv. Štěpánek, 2005. s. 84.

kolonizátoři vystupují ze služeb maďarského podnikatele a jsou později přijati do svazku Illyrskovalašského pluku.

Kolonizace Banátské vojenské hranice

V roce 1826 došlo k další kolonizační kampani, za níž stál samotný velitel Illyrskovalašského pluku, plukovník Draganović. Noví kolonisté byli opět motivováni množstvím výhod, od desetileté daňové lhůty až po poskytnutí stavebního materiálu. Zájem byl obrovský a do roku 1828, kdy bylo verbování zastaveno z obavy přílišného úbytku obyvatel Čech, bylo 1036 českých rodin přijato k valašskoillyrskému pluku. Hraničář dosáhl kromě množství materiálních výhod i zlepšení statusu, „*byl sice podřízen vojenské správě a kázni, jinak byl ale svobodný a bez povinnosti roboty. Díky tomu se v roce 1827 vydali vystěhovalci z Čech ne do cizích krajů, jako to činili ostatní, ale do Banátu, kam byli přepravováni na státní útraty lodí z Vídně*“¹⁴. A právě tato kolonizace, vedená iniciativou Vojenské správy, dala vzniknout dnešním krajanickým vesnicím v rumunském Banátu, jmenovitě Eibentál, Bígr, Rovensko, Šumice, Gerník. Mimo ně kolonisté osidlovali či zakládali také Schöntal, Lindenfeld, Wolfsberg, Weidental a Frauenwiese, některé z těchto osad již ovšem zanikly. Doktor Václav Štěpánek se při svém archivním výzkumu dopočítal 3 880 Čechů a Němců z Českého království. Druhá vlna kolonistů nebyla tak dobře kvalifikována pro práci se dřevem a jistě ani nepočítali s tím, že se ocitnou v tak nehostinném prostředí. Bukové pralesy rumunských Karpat museli vymýtit, aby mohli obhospodařovat tímto získané polnosti. Přestože měli slíbeno ubytování, tak často získali pouze zemljanky (případ v Schöntalu), v nichž bylo bydlení značně rizikové, čehož je dokladem vysoká úmrtnost kolonizátorů.

14 KOKAISL, Petr a kol. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. 1. vyd. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, o.s., 2009. ISBN 978-80-254-5924-9

Jednotlivé osady byly od sebe i značně vzdáleny a zásobování bylo na velice špatné úrovni. Nejen ubytování a daleké vzdálenosti však byly problémem, krajany sužovala i bída a hlad, jak patrně z kruščické kroniky: „nebylo pro nedostatek výdělku a tudíž i peněz možná dostatek potravin nakoupiti, co by z vozem za to stálo vyjeti, aby zásoba na delší čas rodinám stačila, neboť za málo peněz málo zásoby, a i ta z velikými až k neuvěření tomu, kdo horsky a neschudných cest neskusil, obtížnostmi na zádech přinešená býti musela¹⁵“. Přestože krajané nebyli s nastalou situací spokojeni a někteří dokonce psali žádost o přesídlení (Štěpánek, 2005), tak až na jednu výjimku se po čase situace stabilizovala. Což samozřejmě neznamená, že nedocházelo k jednotlivým migracím mezi vesnicemi či zpět do Čech.

Kolonizace dnešního srbského Banátu

Velice špatné podmínky vedly k častým dezercím a útěkům z oblasti Banátské vojenské hranice, což bylo nežádoucí pro vojenské velení, které se rozhodlo udržet kolonizátory alespoň jinde v blízkosti hranice. Umožnilo tedy stěhování do nížinných oblastí protějšího břehu Dunaje k jednomu z vojenských center oblasti Bela Crkva (t. č. Weisskirchen). S největšími problémy se potýkala osada Schöntal. A právě schontalští roku 1837 založili mezi Bela Crkvou a Jasenovem obec Ablian. Dalším směrem české migrace z nehostinných svahů v Almášském pohoří a v Banátské klisuře je obec Kruščice, kde se Češi začínají usazovat taktéž v roce 1837, později se z Kruščice stane obec s nejvýznamnějším počtem českého obyvatelstva.

Václav Štěpánek dodává, že už v průběhu 18. století se čeští migranti usazovali i ve městě Bela Crkva, nejednalo se ovšem o kolonizační skupiny, ale o jednotlivce, nejčastěji důstojníky či církevní činovníky, tedy

15 Pamětní kniha obce Kruščické, s. 4.

inteligenci. Pozdějším významným migračním tokem do Bela Crkve byli drážní zaměstnanci českého původu, jednalo se o asi 150 lidí (Štěpánek, 2005).

Třeba podotknout, že méněčetné migrace českého obyvatelstva z rumunských Karpat směřovaly i do ostatních vesnic v okolí, jednalo se zejména o Izbiště, Jasenovo, Crvenou Crkvu, Kusić a Kaludjerovo (Štěpánek, 2008). V mnohých z těchto obcí stále žijí jednotlivci českého původu.

Migrace do oblasti ležící mimo vojenskou hranici

Veliké Srediště

Kompaktnější skupina obyvatel českého původu dorazila zřejmě ještě ve 20. letech 19. století do vesnice Veliko Srediště. Původ těchto Čechů ani bližší datum jejich příchodu do Velikého Srediště není známo.

Veliké Srediště je vesnice nedaleko města Vršac. V průběhu 19. století proběhly dvě migrace českých obyvatel do této obce. Prvními českými kolonizátory jsou katolíci a bližší okolnosti jejich příchodu do obce nejsou známy. Michal Pavlásek se nicméně domnívá, že se jednalo o Čechy, kteří dorazili v jedné z prvních kolonizačních vln do Svaté Heleny ve 20. letech 19. století a odsud odešli do Velikého Srediště (Pavlásek, 2009). Další hromadná migrace, motivovaná revolučním kvasem roku 1848, která mířila do Velikého Srediště, byla také první kompaktnější migrací, jež směřovala z českých zemí primárně do srbské části Banátu. Jednalo se o jihomoravské reformované evangelíky. Ti dorazili do Velikého Srediště v letech 1851 – 1852. Největší počet kolonizátorů pocházel z Klobouk u Brna a okolních i vzdálenějších obcí, zejména z Borkovan, Hostěrádek, Dambořic, Násedlovic a Dolních Bojanovic. Celkový počet příchozích byl 200 lidí, z toho 71 rodin reformovaných evangelíků a 22 rodin římskokatolických. Příslušníci

katolické konfese se později identifikovali s německým obyvatelstvem, které bylo stejného vyznání. A zřejmě se i asimilovali z hlediska etnicity. Pavlásek uvádí, že důvody identifikace s německým obyvatelstvem byly dvojí, náboženské a politické. Politickými důvody má na mysli skutečnost, že množství českých katolíků ve Velikém Središti kolaborovalo s německou okupační správou či dokonce dobrovolně vstoupilo do wehrmachtu ve víře, že Německo ve válce zvítězí. Následkem této volby byli společně s vojvodinskými Němci po válce po dva až tři roky internováni ve sběrných táborech a posléze odsunuti do Německa. Komunita reformovaných evangelíků, která nekolaborovala, zůstala ve Velikém Središti. (Pavlásek, 2009).

Gáj

Poslední hromadná migrace do Srbska proběhla v roce 1920 a opět se do Srbska přesouvala skupina Čechů, kteří se dříve usadili v rumunské části Banátu, konkrétně v obci Gernik. 20 rodin dosídlilo obec Gáj, nacházející se asi 40 kilometrů od Bele Crkve. Poprvé však migrace tímto směrem proběhla přes oficiální hranici dvou států. Občané Rumunska se tedy roku 1920 stali občany Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Rakousko-Uhersko tak bylo v této oblasti rozděleno na základě trianonské smlouvy.

Reemigrace po druhé světové válce

Další migrační pohyb nastal po druhé světové válce. Etnická mapa Evropy se v tomto období značně proměnila. Stejně jako z Československého pohraničí, či oblastí jižního Polska, tak i z Vojvodiny byla odsunuta německá menšina. Česká vláda potřebovala vysídlené oblasti dosídlit, k čemuž mohli ideálně posloužit Češi ze zahraničí, včetně tehdejší Jugoslávie. Těmto událostem se detailně věnuje Jaroslav Vaculík ve své práci *Začleňování reemigrantů do hospodářského života v letech 1945 – 1950*. Jediným nedostatkem tohoto textu je, že Vaculík dostatečně nediferencuje

mezi oblastmi s českým osídlením v Bosně, Chorvatsku či Vojvodině. Ve výsledku tedy nemůžeme říct, kolik obyvatel českého původu v poválečných letech Vojvodinu opustilo. Přesto bezesporu ničemu neuškodí danou problematiku, alespoň stručně zmínit.

Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie měla převážně individuální neorganizovanou podobu. Šlo zejména o mladé lidi bez pevného vlastnického vztahu k půdě, kteří přišli s myšlenkou jejího kolektivního obdělávání. To vytvářelo předpoklady pro akceleraci procesu jejich adaptace a integrace¹⁶.

Již v létě roku 1945 přijely do Prahy dvě delegace Čechů a Slováků z Jugoslávie jednat o podmínkách možné reemigrace. Hned na podzim toho roku začaly zahraniční úřady Československa a Jugoslávie jednat o reemigraci. Sporným bodem těchto jednání byl majetek migrantů, který jugoslávská vláda odmítla Čechům a Slovákům v Jugoslávii ponechat. Navíc nebyla jugoslávská strana příliš nakloněna ani samotnému odchodu občanů, na mnoha místech Jugoslávie totiž bylo německé obyvatelstvo také odsunuto a tyto oblasti bylo třeba dosídlit. Až v srpnu 1948 se podařilo Vladimíru Clementisovi dohodnout se na podmínkách protokolu, na jehož základě bude provedeno propuštění místních Čechů a Slováků. Občané, kteří chtěli opustit Jugoslávii, již nesměli vlastnit žádný nemovitý majetek a s sebou si mohli vzít jenom několik málo kusů dobytka a asi 250 kg píce, což mnohé reemigranty jistě od jejich záměrů odradilo. Do Československa v letech 1948 – 1949, kdy byla reemigrace umožněna, odešlo pouze 5197 obyvatel. Někteří z nich se dokonce vrátili. Nebyli v Československu spokojeni. Obsadili oblasti jižní Moravy, konkrétně vesnice v okolí

16 VACULÍK, Jaroslav. *Začleňování reemigrantů do hospodářského života v letech 1945 – 1950*. 1. vyd. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001. s. 39 ISBN 80-238-7520-5

Moravského Krumlova, dále v okolí Mikulova¹⁷ a na severu Moravy Osoblažsko.

Shrnutí

Jak jsme si ukázali, tak migrační pohyby na trase Česká republika – Srbsko je třeba diferencovat podle několika atributů. Jedním z nich je to, nakolik byl daný pohyb dobrovolný či nikoliv. U prvotních migrací do rumunského Banátu můžeme hovořit o naprosto dobrovolné migraci, stejně jako u osídlení Velikého Srediště reformovanými evangelíky. Zato u druhotné migrace těch samých osadníků (z rumunské strany na srbskou stranu) je míra dobrovolnosti jistě nastavená jinak. Těžko můžeme z dnešního pohledu hodnotit, nakolik šlo o možnost nebo nutnost, nápomocné jsou nám historické údaje, které se přiklánějí spíše k nutnosti (náročné podmínky, vysoká mortalita). A posledním příkladem je naprosto nedobrovolný odsun českých katolíků z Velikého Srediště, který nastal v letech 1947 – 1949.

Dalším atributem, pomocí něhož můžeme výše popsané migrační pohyby diferencovat, je motivace migrantů. Ve všech případech, krom situace katolíků z Velikého Srediště po druhé světové válce, se jednalo o migraci ekonomického charakteru. Kolonizátoři z českých zemí byli hnáni možností začít nový život v nové oblasti, která jim měla poskytnout dostatečnou realizaci. Motivováni byli množstvím výhod od daňových úlev až po konkrétní materiální statky. Nakolik byla jejich očekávání naplněna je už věc druhá. Důležitým faktorem bezesporu bylo i dosažení lepšího statusu. Vstupem pod vojenskou správu byli kolonizátoři vyvázáni z povinnosti roboty, čímž se z nich stali svobodní zemědělci a řemeslníci. Druhotná migrace měla také zejména ekonomický charakter, lidé se stěhovali na srbskou stranu za lepším živobytím, výhodnějším zemědělským podmínkám. Nicméně minimálně přesun obyvatel Schöntalu a následné

17 Zde se jedná zejména o obce Nový Přerov, Jevišovka, Dobré Pole, z nichž byla odsunuta menšina moravských Chorvatů.

založení osady Ablian doprovázeli také čistě existenční obavy, což je motivace jiného charakteru, byť spolu souvisí. Dalším prvkem těchto přesunů je i realita toho, že se přesouvali pouze v oblasti, která náležela pod správu hranice. Jistě to bylo způsobeno tím, že neměli dostatek prostředků pro návrat do českých zemí, ale dalším faktorem je to, že vojenská správa nechtěla přijít o své hraničáře, tedy jim přislíbila pozemky v příhodnějším prostředí, což má politický charakter. Zda bylo i v zájmu kolonizátorů posílit pozice vojenské hranice nebo byli motivováni čistě ekonomicky, se spíše nedozvíme, ta možnost tu však je. Příkladem migrace čistě politického charakteru, těžko říci motivace, je případ katolíků z Velikého Srediště odsunutých do Německa.

Cíle výzkumu

Cílem mého výzkumu je popsat, jakým způsobem jsou v krajských lokalitách srbského Banátu přijímány aktivity směřované z České republiky a jak ovlivňují sociální světy jedinců a sociálních skupin. Zkoumat budu samotné události a programy, k čemuž přistoupím ze dvou perspektiv, z perspektivy dárce a příjemce. Z pohledu poskytovatele rozvojové pomoci se zaměřím zejména na motivace a průběh samotného procesu s přihlédnutím ke genezi dané spolupráce. Z hlediska příjemců je pro výzkum podstatné, jak je rozvojová pomoc přijímána a hodnocena, zda je dostupná všem nebo jenom privilegovaným skupinám. Důraz v této části výzkumu je kladen na vzniklé konflikty, které mají původ právě ve vstupu zvenčí, a jejich charakter.

Metodologie a realizace výzkumu

Typ výzkumu

Po definování výzkumných cílů jsem se rozhodl využít metody kvalitativního výzkumu, protože se mi jeví jako jediný vhodný nástroj na pole mé práce. Své rozhodnutí si v krátkosti obhájím.

Ze dvou uplatňovaných základních forem výzkumu v sociálních vědách jsem si zvolil ten kvalitativní, protože oproti kvantitativnímu výzkumu používá především induktivní formy vědeckých metod. Je pro něj charakteristické hloubkové studium případů, používá zejména různých forem rozhovorů a pozorování. Je orientován na explorování a má pružný charakter, plán výzkumu se rozvíjí na základě získaných dat. Probíhá v co nejpřirozenějších podmínkách a jeho výsledkem je spíše kontextuální porozumění nežli zobecnění charakteristické pro výzkum kvantitativní. (Hendl, 2008).

Design kvalitativního výzkumu

Jako dominantní techniku svého kvalitativního výzkumu jsem si zvolil případovou studii. Tento výzkumný design pracuje s empirickými daty, jejichž prostřednictvím se snaží porozumět jednomu nebo několika málo příkladům. Právě sběr skutečných konkrétních dat, která se vztahují k objektu výzkumu, jsou klíčovým znakem případové studie. Robert K. Yin, teoretik případové studie, uvádí další tři charakteristiky metody případové studie. První z nich je ohraničenost předmětu výzkumu, jak prostorová, tak časová. Dále je daný sociální jev třeba zkoumat v reálném kontextu a v přirozených podmínkách. A posledním charakteristickým znakem případové studie je variabilita metod a zdrojů sběru dat (Švaříček – Šedřová a kol.,

2007). Téma mého výzkumu naplňuje všechna uvedená kritéria, a tedy se mi jeví případová studie jako ideální design. Předmět výzkumu je ohraničen prostorově (několik vesnic, prioritně však jedna) i časově, protože užší kontakty se subjekty České republiky byly navázány až po pádu Slobodana Miloševiče v roce 2000 (srov. Pelikán a kol., 2013). Daný sociální jev jsem se v nejvyšší možné míře pokusil zkoumat v reálném kontextu a přirozených podmínkách, byť mé prostředky byly omezené. Ve výzkumu jsem kombinoval několik metod a zdrojů sběru dat (rozhovory s respondenty z různých okruhů, analýza textu, výzkum historického materiálu), čímž jsem chtěl dosáhnout také co nejvyšší míry triangulace výzkumu a tím pádem i kvality dat.

Výzkumný vzorek

V případě mého výzkumu není jednoduché charakterizovat výzkumný vzorek. Abych dosáhl dostatečné triangulace, což je nezbytné právě ve zvoleném tématu, tak jsem vedl rozhovory s množstvím lidí z nejrůznějších okruhů. Setkal jsem se s několika poskytovateli nebo lépe řečeno zprostředkovateli rozvojové pomoci. Stejně tak jsem vyzpovídal i příjemce. Ty bychom mohli rozdělit na angažované v procesu proudění rozvojové pomoci a neangažované. Vyrazil jsem do všech krajanských vesnic v srbském Banátu, abych se dozvěděl o projektech, které ve vesnicích proběhly nebo probíhají. Zkrátka jsem se snažil mluvit se všemi, kteří měli s mým tématem něco společného. To je moje, byť velice obšírná, definice výzkumného vzorku.

Podmínkou bylo, aby měl respondent alespoň 18 let, čímž jsem si chtěl zúžit výzkumný vzorek. Děti a mládež se také většinou v mém tématu příliš neorientují, jak jsem se sám přesvědčil. Také bych musel rodiče neplnoletých o výzkumu dostatečně informovat. Všichni respondenti ze

skupiny příjemců rozvojové pomoci byli zároveň aktivními členy krajských organizací.

Nejvíce času jsem strávil v Čěšku Selu, kde jsem se také provedl nejvíce rozhovorů. Podnikl jsem i exploratorní cesty do ostatních oblastí – do Gáje, Velikého Srediště a Kruščice, kde jsem v každé pořídil 1 – 2 rozhovory. V Bele Crkvi jsem také pořídil více rozhovorů, z většiny však šlo o informace, které se vázaly k událostem spojeným s Čěškem Selem.

Celkem jsem vedl rozhovory s 16 lidmi, ne všechny však měly dostatečnou výpovědní hodnotu, tudíž je do svého výzkumu nezařazuji.

Bližší charakteristika výzkumného vzorku

Přijemci

- **pan Stříbrný** – střední generace, žije v Čěšku Selu, aktivně se zapojuje do krajské organizace a podílí se na organizaci rozvojových projektů. V České besedě Čěško Selo zastává také funkci¹⁸.
- **pan Hnědý** – střední generace, žije v Čěšku Selu, aktivně se zapojuje do krajské organizace a podílí se na organizaci rozvojových projektů.
- **pan Zlatý** – mladší generace, žije v Bele Crkvi, aktivně se zapojuje do krajské organizace a podílí se na organizaci rozvojových projektů. Pomohl mi nahlédnout na strukturu krajských organizací.
- **paní Šedá** – starší generace, žije v Bele Crkvi, v současnosti není aktivní v krajské organizaci (o situaci se nicméně zajímá, protože její rodina je v organizaci aktivní), dříve také zastávala funkci v České besedě Bela Crkva.

¹⁸ Z důvodu anonymizace respondentů nejsou zachována skutečná jména respondentů ani bližší údaje (funkce, zaměstnání).

Nápomocná mi byla zejména při rekonstruování procesu znovuzakládání České besedy Bela Crkva, což jsem nakonec do práce bohužel nezařadil.

- **pan Černý** – starší generace, žije v Bele Crkvi, aktivní v krajské organizaci, vystřídal už několik funkcí v lokálních i zastřešujících organizacích.
- **pan Bílý** – starší generace, žije v Bele Crkvi, aktivní v krajské organizaci, vystřídal už několik funkcí v lokálních i zastřešujících organizacích.
- **pan Rudý** – starší generace, žije v Bele Crkvi, aktivní v krajské organizaci, vystřídal už několik funkcí v lokálních i zastřešujících organizacích.
- **paní Zelená** – starší generace, žije v Kruščici, je aktivní v krajské organizaci.

Zprostředkovatelé

- **pan Malý** – starší generace, rozvojové pomoci v srbském Banátě se věnuje od roku 2002, zastává funkci v zastupitelstvu obce Čermná nad Orlicí.
- **pan Velký** – střední generace, žije v Hradci Králové, rozvojové pomoci v srbském Banátě se věnuje od roku 2004.

Metoda sběru dat

Jako hlavní metodu sběru dat pro realizovaný výzkum jsem zvolil neformální rozhovory¹⁹ s respondenty, kteří mají, co do činění s danou

¹⁹ HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. s. 175.

problematikou. Prvotní neformální rozhovory jsem zaznamenal pouze do terénního deníku, kde si k nim vedu dostatečný poznámkový a interpretační aparát. Další rozhovory nahrávám na diktafon. Metodu neformálních rozhovorů, jak je definuje Hendl, jsem zvolil právě proto, abych mohl individualizovat otázky a tím dosáhl hloubkové komunikace. A tím z každého rozhovoru vytěžil, co nejvíce. Má ambice nebyla vygenerovat na základě rozhovorů univerzálně platnou teorii, ale kontextuálně porozumět jednotlivým situacím, událostem a procesům. S každým respondentem jsem prakticky mluvil o něčem jiném, takže nemělo smysl tvořit strukturovaný rozhovor. Řečeno slovy Kateřiny Nedbákové, tak šlo o „vytváření komunikačního společenství, vzájemné usměřňování se a šití rozhovoru na míru ve zcela specifickém a neopakovatelném kontextu“²⁰.

Při každém záznamu údajů (ať už na diktafon nebo v psané formě) dávám vědět druhé straně o tom, že je zaznamenávána. Ideálně se před rozhovorem domlouváme na formě záznamu. Všichni respondenti byli obeznámeni o průběhu a okolnostech výzkumu. Jména a bližší údaje s ohledem na ožehavost tématu automaticky anonymizuji, byť to z respondentů téměř nikdo nevyžadoval. V několika případech jsem byl požádán, abych vybrané pasáže z rozhovorů nezveřejňoval. To jsem samozřejmě respektoval i v případě, že uvedená data mohla mít dopad na výsledky výzkumu.

Jednou jsem dokonce přistoupil k metodě focus group, to bylo v případě, kdy jsem byl přizván na hodinu kroužku českého jazyka pro dospělé v prostorách České besedy Bela Crkva. Spíše nežli o ohniskovou skupinu se jednalo o metodu skupinového rozhovoru, protože jsem na nastalou situaci nebyl dostatečně připraven. Neměl jsem možnost ovlivnit skladbu účastníků. Bohužel jsem také prostor pro to, abych si připravil scénář vedení ohniskové skupiny či další náležitosti metody ohniskové skupiny (Švaříček

20 NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. Spoutaná rozkoš. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. s. 76. ISBN 80-86429-65-2

– Šed'ová a kol., 2007, s. 184 – 192). Celý rozhovor jsem vedl intuitivně, v rámci možností nastalé situace. Bohužel se jednalo o poměrně homogenní skupinu respondentů (4 starší muži, funkcionáři krajanských organizací). Možný názorový oponent mohl skupinovou diskusi značně zintenzivnit. Výsledná data jsem nakonec nemohl zařadit do výzkumu kvůli nízké technické kvalitě. Tuto událost uvádím jenom dokreslení mého počínání si v terénu.

Vedle rozhovorů jsem využil také metody zúčastněného pozorování. Snažil jsem se dosáhnout toho, abych byl schopen odhalit vnitřní perspektivy účastníků. Můj předpoklad byl, že právě tyto vnitřní perspektivy se mohou nejlépe vyjevit právě při každodenních činnostech. Proto jsem se účastnil mnoha kolektivních činností nejrůznějšího charakteru (oslavy, ples, uklízení v kostele, mše, návštěvy zvenku atd.). Jako nejvhodnější situace pro získávání dat hodnotím společnou práci a zejména ty okamžiky, kdy je práce hotova a lidé se na chvíli zastaví a vyprávějí si. Vykonaná práce totiž tvoří sdílenou hodnotu a tedy pocity vzájemnosti. Poznatky ze zúčastněného pozorování jsem si značil do terénního deníku. O klíčové informátory jsem neměl nouzi, častokrát jsem je nemusel ani aktivně vyhledávat a někdo se mě samovolně ujal.

V rámci svého výzkumu jsem vycházel i z jiných dat než je uvedeno výše. Pracoval jsem také s historickými prameny (studie o příchodu Čechů, obecní kroniky) a mediálními výstupy (články v tisku, radiodokumenty aj.) Tento přístup je charakteristický právě pro případovou studii, metodu, která se snaží postihnout konkrétní jev, případ, situaci, kontextuálně jej pochopit.

Další okolnosti výzkumu

Při realizaci výzkumu jsem se ocitl v poměrně schizofrenní situaci. Sám jsem totiž byl zprostředkovatelem rozvojové pomoci ve zkoumané oblasti.

V roce 2013 jsem byl koordinátorem dobrovolnického tábora, který zaštiťovala NNO²¹ Hnutí Brontosaurus, kteréžto jsem také členem. Po pečlivém zvážení, jak s danou situací naložit, jsem se rozhodl, že projekt, kterého jsem se účastnil a který by jistě spadal do okruhu mého výzkumného zájmu, v rámci své práce vynechám. Obávám se totiž, že by nebylo možné zajistit dostatečnou objektivitu dat. Ovšem skutečnost, že krom studenta kulturní antropologie mám také identitu člena neziskovky, která působí v regionu, mi mnohé ulehčila. Naprosto zásadní roli moje „dvojitá identita“ sehrála při zajištění vstupu do terénu. Jelikož jsem se pohyboval ve více obcích, tak jsem se musel uvádět a představovat několikrát. Výzkum jsem realizoval v několika fázích a při té nejpodstatnější jsem za sebou měl výsledky dobrovolnického tábora, čímž jsem se mohl na úvod konverzace prezentovat. Jakmile si mně respondenti takto zařadili do kontextu proběhlých událostí, tak pro mě bylo mnohem jednodušší dále pokračovat ve výzkumu. Každého jsem po tomto úvodu samozřejmě seznámil i s mými výzkumnými záměry.

Metoda analýzy dat

Data získaná výše zmíněnými metodami budu dále částečně analyzovat metodou otevřeného kódování. Této metody využiji zejména na vedené rozhovory. Rozhovory přepíšu a budu je detailně pročítat. Údaje rozeberu na samostatné části a pečlivě je prostuduji. Data poté řadím do kódů, které tato data reprezentují. Komparací dat zjistím podobnosti a rozdíly (Strauss, Corbinová, 1999, 43 - 45). Detailní analýzou rozhovorů, kritickým čtením vystoupí také data, která jsou řečena nepřímo.

Rád bych nicméně dosáhl holistické analýzy případu, kdy nerozbiji data na jednotlivé části, ale dokážu v úplnosti popsat data jako celek (Creswell, 2007, s. 75). Data z rozhovorů budu doplňovat daty z dalších zdrojů

21 NNO – nevládní nezisková organizace.

(kroniky, mediální výstupy) a především svými poznámkami ze zúčastněného pozorování. Nepůjde tedy primárně o text, který vychází z kódovaných rozhovorů. Možné kategorie nebudu uvádět výčtem, ale zahrnu je do komplexního textu k dané problematice. Pokusím se problematiku popsat v úplnosti.

Výsledky výzkumu

Výstup ze svého výzkumu uvedu formou jednoho kompaktnějšího textu k vesnici Češko Selo, což mým hlavním cílem. K dalším obcím se vyjádřím jenom zkratkovitě, protože jsem nenasbíral dostatečné množství materiálu. Jako součást výsledků výzkumu uvádím také přehled krajanských organizací, jejich strukturu. Výsledky mého mapování jsou obsaženy v následující kapitole s názvem Struktura krajanských organizací.

Struktura krajanských organizací

Nezbytné pro orientaci v prostoru rozvojových projektů v srbském jižním Banátě je rozkrýt si alespoň stručně síť krajanských organizací, které zde působí.

A začněme odspodu. V každé krajanské obci nebo lépe obci s významným zastoupením osob českého původu působí Česká Beseda. V opštině Bela Crkva se tedy nachází Česká Beseda Bela Crkva, jejímž předsedou, tedy nejvyšším činitelem, je Vaclav Mizera. V České Besedě Češko Selo je předsedou Joži Bužek. Českou Besedu mají taky v Kruščici, kde je předsedou Joži Irovič a v Gaji, tam ji zase vede Zdenko Irović. Česká Beseda je organizace, která zaštiťuje krajanské akce v dané obci, je to platforma, na jejíž základech se mohou jedinci realizovat v komunitním životě. Česká Beseda má kromě předsedy ještě místopředsedu nebo několik místopředsedů. Kromě tanečních zábav, plesů, hodin sborového zpěvu a třeba sportovních aktivit, tak České Besedy oficiálně reprezentují krajanské komunity navenek. Proto tedy, když přijede jakákoliv delegace či výše postavená návštěva, tak se setkává s reprezentanty České Besedy. I já jsem se s krajanskými komunitami seznamoval prostřednictvím Českých besed.

Česká Beseda má i svůj prostor, kde přijímá návštěvy a pořádá setkání a slavnosti. Těmto prostorám se říká Český dům. Na každé lokalitě to vypadá jinak, třeba v Gáji se jedná jenom o prostory, které si Česká Beseda Gáj pronajímá od místního mysliveckého sdružení. Taky je běžnou praxí, že organizace dohlíží na údržbu kostela, zejména strany renovací.

Česká Beseda v Bele Crkvi byla založena roku 1922 a je nejstarší besedou v oblasti²², besedy ostatních obcí byly založeny v roce 1937, přes válku byly zakázány a až do konce devadesátých let reprezentovaly veškeré obyvatelstvo českého původu v srbském Banátu. V roce 2000 byla založena Matice česká, organizace, která zastřešuje České besedy, zastupuje je v interakci se srbskou státní správou, případně se správou autonomní oblasti Vojvodina, stejně tak komunikuje i s českými subjekty, které vstupují do oblasti. Předsedou České matice je Jozef Škornička.

Jako poslední byla roku 2010 založena Česká národní rada (Nacionalni Savet češke nacionalne manjine, v hovoru jenom Savet), organizace, kterou zřizuje srbské Ministerstvo pro menšinová a lidská práva. Česká národní rada, aby mohla být založena, tak musela splňovat několik atributů, například aby menšina, již zastupuje, vydávala noviny, měla vlastní muzeum apod. Tato organizace také získává dotace na podporu národnostní menšiny. Předsedou je Štefan Klepaček.

V Bele Crkvi působí ještě občanské sdružení Češi jižního Banátu, které se v podstatě odštěpilo od Matice české rok po jejím založení. V listopadu organizuje festival Dny české kultury, vydává také česko-srbský bulletin List jižního Banátu. Mezi Maticí českou a Čechy jižního Banátu panuje napětí. Matice česká neuznává Čechy jižního Banátu kvůli tomu, že mají málo členů (celou organizaci prakticky řídí Vlastenka Krišan). Naopak Matice česká je kritizována kvůli jednotlivým politickým krokům. Organizace Češi jižního Banátu však také vznikla se sporu, který mezi sebou vedly jednotlivé frakce v Matici české.

22 Nejstarší českou spolkovou organizací v Srbsku je však Česká Beseda Bělehrad, která navázala na Kulturně-osvětové sdružení Čechů a Slováků v Bělehradě (založeno 1885).

Češko Selo a rozvojové projekty

Pokusím se nastínit situaci v Češku Selu v letech 2013/2014, kdy jsem jej opakovaně navštívil. Češko Selo má patrně nejpestřejší spolupráci s jednotlivými subjekty České republiky. Není to však dáno ani toliko iniciativou místních obyvatel, ale spíše faktem, že Češko Selo je jedinou čistě českou vesnicí v srbském Banátu, potažmo v Srbsku. Obec je prezentovaná jako jediná čistě česká, tedy etnicky homogenní, v Srbsku. A každý návštěvník, který provozuje „krajanskou turistiku“ touží především vidět tu čistě českou obec. Roli zde hraje i to, že vesnice je svým způsobem turisticky atraktivní i pro návštěvníky, kteří se nezajímají jenom o krajany. Je to izolovaná obec, ke které vede jenom jedna příjezdová cesta. Ve vesnici je malebná návěs, malý kostelík, nezpevněné cesty, množství stromů a navíc se na návsi často toulají krávy nebo husy²³, díky čemuž prostředí obce působí velice idylickým dojmem.

Češko Selo je vesnice vsazená do mírně zvlněného terénu, každý návštěvník, který přijíždí po cestě z Crvene Crkve, se asi po 4 kilometrech špatné cesty ocitne na horizontu, zpoza nějž vystoupí prvně věž kostela a potom zbytek obce. I z prostředí české vesnice, kde nás v mnohých případech prvně uvítá průmyslová zóna či zkrachovalé zemědělské družstvo, nám však tento obraz není cizí. Nejednomu návštěvníkovi, mě nevyjímaje²⁴, vytane na mysli vzpomínka na obrazy Josefa Lady, tedy

23 Není ovšem běžnou praxí místních obyvatel nechat takto hospodářská zvířata volně běhat po obci. Dělá to jenom jedna rodina, která není v přímém kontaktu s ostatním obyvatelstvem. Občané Češka Sela poměry v této rodině odsuzují, nechtějí, aby se jejich zvěř volně procházela po vesnici. Několikrát dokonce kontaktovali policii.

24 Po mé první návštěvě Češka Sela jsem napsal seminární práci, jež byla podobně laděna. Popisoval jsem Češko Selo jako českou vesnici 19. století, která se intaktně uchovala v Srbsku.

idealizovaná představa české vesnice 19. století²⁵. Návštěvníci, kteří obec navštívili, dále předávají tento svůj obraz, příkladem budiž text *Češko Selo, vesnice na konci cest* od Evy Kantůrkové²⁶. Většina turistů, ať už směřují kamkoliv, na internetu či jinde vyhledává materiál k jejich cílové destinaci, ten konzumují a odjíždějí na svoji cestu už s představou toho, co je tam čeká, v tomto případě neporušená, čistě česká obec, „naše malé Česko“. Shodou okolností jsem se při jedné ze svých návštěv srbského Banátu setkal s architektem z Nového Sadu²⁷, s nímž jsem se bavil o místní architektuře, topografii obce. Přijel se podívat do místního muzea a zároveň jej zajímalo nakolik se v architektuře obce a jejím celkovém profilu odráží to, že je to česká obec a poměrně izolovaná od ostatních. V podstatě jsem se dozvěděl, že Češko Selo se od dalších malých obcí v oblasti neliší, ale je charakteristickým příkladem architektury jihovýchodní Vojvodiny²⁸. Další věc, která by mohla demaskovat obraz Češka Sela, který je prezentován návštěvníky obce, je ta, že se nejedná o etnicky homogenní vesnici. Podíl obyvatel českého původu sice je zdaleka nejvyšší v celém Srbsku, ale vím minimálně o čtyřech párech, kdy jeden z páru je srbského původu.

25 Ve většině případů jsou malby Josefa Lady situovány do prostředí jižních Čech, tedy oblasti hojně obývané sudetskými Němci.

26 Eva Kantůrková ve své esejí píše: „*Češi žijí v srbském Banátu na několika místech, silná je jejich komunita v okresním městě Bela Crkva, silně je česky osídlená vesnice Kruščica, a nejdojemnější je víska Češko Selo. Je to vesnice cele česká a píšu víska, protože přesně ten dojem dělá: uspořádáním, velikostí, stylem, atmosférou, duchem je zmenšeninou národního kmene, který nečítá víc než deset milionů obyvatel. Banátští Češi nejsou odvození z Čech dnešních, s těmi mají kontakty jen sporadické, spíše tu přetrvávají Čechy z první půle minulého století, možná až ze století ještě předchozího. Platí tu pravidla veřejného života, jak se vytvořila už v někdejší monarchii, pnutí k vesnické samosprávě, výběr vůdčích typů do čela obce, silné spolkové sklony. A uhodí tu do očí podoba kultury: styl obytných i hospodářských stavení, umístění kostela, obraz hřbitova, celkové uspořádání vesnice, školička, obecní dům. A jistá maličko nudná spořádanost a nejrůznější důkazy nápadité pile a selského pečovatelsví.*“ Viz <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=101&clanek=011009>

27 Bohužel jsem si nezaznamenal jeho jméno ani bližší souvislosti, čímž získané informace nedostávají takové vážnosti.

28 Zde jenom připomenu, jak je už uvedeno v kapitole o historii českého osídlení Srbska, že obec byla zbudována erárem vojenské správy hranice na státní útraty. Osadníci se bezesporu zásadní měrou na výstavbě podíleli, ale je třeba si i tento aspekt uvědomit.

Domnívám se, že tento idealizovaný obraz je do jisté míry i příčinou zvýšeného zájmu o obec a vysoké frekvence aktivit směřovaných z České republiky, které mají charakter rozvojové pomoci.

Abychom dokázali lépe pochopit stávající podmínky Češku Selu, tak nastíním historický vývoj obce s důrazem na témata, která nás mohou zajímat, tedy kontakty s Českou republikou, ekonomické poměry, společenský život obce a identita obyvatelstva.

Jak již bylo zmíněno v kapitole o historii osídlení srbského Banátu českými kolonizátory, tak Ablián byl založen jako osada na zelené louce v roce 1837 druhotnou migrací českých kolonizátorů z rumunské strany, ze Schontalu. Podmínky z počátku nebyly o mnoho lepší, lidé obývali provizorní zemnice. Ještě toho roku však vedení hranice začalo na státní útraty budovat pevná obydlí a stejně jako při zakládání jiných obcí, měli kolonisté nárok na půdu, dobytek a materiál. V padesátých letech si abliánští zakládají českou školu a čtvrtinový nárůst počtu obyvatelstva během cca třiceti let, je dokladem prosperity obce. (Štěpánek, 2005).

Zajímavá kapitola z dějin této čistě české obce je bezesporu přelom 19. - 20. století, kdy oblast přechází pod maďarskou správu. Ablián je přejmenován na Csechfalva (česká vesnice – maďarsky) a do školy je nasazen maďarský učitel Ferenc Rafacz, který v obci působil až do roku 1920, tedy 21 let. U obyvatelstva Csechfalvy se těšil značné oblibě, což bylo jistě jednou z příčin, proč se v této české obci přihlásilo při sčítání obyvatelstva 72 lidí z 210 k maďarské národnosti (Kokaisl a kol., 2009). Při dalším sčítání, které proběhlo až po válce, kdy se Banát zase připojil k Jugoslávii, většina z nich se přihlásila zpět k české národnosti (Štěpánek, 2008). Můžeme se jenom dohadovat, jaké příčiny jednotlivci měli k tomu, aby v průběhu života prodělali dvojitou změnu identity. Jedna z možností je, že ti, kteří se hlásili k maďarské národnosti, vymřeli. Další z možných příčin je vliv slovanské propagandy či realita toho, že Maďarsko na konci války stálo na straně poražených. K dokreslení problematiky maďarského vlivu na českou

komunitu nám poslouží také situace v sousední obci Dobričevu, kde se při sčítání v roce 1921 přihlásilo k české národnosti 50 obyvatel (Štěpánek, 2008). V současnosti se k české národnosti nehlásí nikdo, byť jsou zde běžná i česká příjmení a několik z jejich nositelů dokonce hovoří česky²⁹. Jisté bezesporu je, že na utváření identity, ať už té oficiální, která je uváděna do úředních materiálů, nebo té vnitřní, tedy toho, jak se ten který jedinec cítí, se podílí víc faktorů než jenom národní hrdost a odkaz předků. Na místě je zohlednit politickou situaci, v níž se jedinec nachází i jeho ekonomické poměry. Zásadní roli též může hrát náboženství, jak vidno na případu kolonizátorů Veliko Srediště.

V meziválečném období byl v Češku Selu zřízen spolek, který provozoval Národní knihovnu a čítárnu, ve třicátých letech přešel v Českou besedu, která se v období po druhé světové válce na několik desetiletí neobnovila. Česká beseda byla obnovena až v roce 2001, což souvisí s užšími kontakty, jež v tomto navázala s krajanskými komunitami ambasáda v Bělehradě. Rok 2001 byl pro Česko Selo významný také z toho důvodu, že zde po mnoho letech začal bydlet učitel dosazený právě českým MZV.

Poválečné období v Češku Selu³⁰ doprovází značný úbytek obyvatel, což má několik příčin. Z Abliánské kroniky i vyprávění starší generace se dozvídáme, že právě po válce se v obci narodilo významně více dívek než chlapců a jelikož v oblasti do dneška převažuje patrilokální pravidlo, tak obec přišla o značnou část mladé generace. Další příčinou vylidňování obce je obecně přítomný trend urbanizace a vylidňování venkova.

Česká škola byla v obci vybudována již v druhé polovině 19. století a fungovala až do roku 1971, kdy bylo vyučování zrušeno pro nedostatek žáků. Výuka byla částečně obnovena už na konci devadesátých let, kdy

29 Údaje o současném stavu jsem získal na základě vlastního šetření v červnu 2013.

30 Právě v roce 1946 je obec přejmenována na Češko Selo, což je v podstatě to samé jako Csechfalva, jenom srbsky. I v současnosti je však převažujícím označením vesnice Ablián.

začala z iniciativy ambasády do obce o víkendech dojíždět učitelka z Bělehradu. Výše zmíněný pan Velký, první krajanský učitel, který zůstává dlouhodobě v srbském Banátu, zpočátku bydlel v Bele Crkvi a poté se přestěhoval do Česka Sela. Pro obec to bylo významným impulsem, protože zde kromě pravidelné výuky začal pracovat i na dalších aktivitách. Právě on se stal zprostředkovatelem významného partnera obce, Královehradeckého kraje. Založil v obci fotbalový klub FK Ablian, podílel se na vybudování muzea v obci a na množství dalších aktivit. V Česku Selu strávil 3 roky. Učitelé se střídali, jistou dobu nebyl v Srbsku žádný krajanský učitel, dojížděl jenom nárazově učitel z rumunského Banátu. V loňském a předloňském roce v Česku Selu učitelé bydleli. V současnosti dojíždí do obce jedenkrát týdně krajanská učitelka, která bydlí v Bele Crkvi, učí však jenom 2 – 3 děti, víc jich na Abliáně není.

O tom jak se obec vyvíjela právě ve vztahu k České republice, nám mnohé vypoví právě obecní kronika aneb *Pamětní kniha založení obce abliánské a její dějiny, dle ústního podání pro potomky naše sepsaná 1870*. Václav Havel ve svém textu *Příběh a totalita* upozorňuje na rozdílnost dvou zaměnitelných termínů: událost a příběh. Jako událost označuje skutečnost toho, že se něco přihodilo. Příběhem se událost stává tehdy, když je zpětně reflektována, diskutuje se o něm, pochybuje se o něm. Dopad totalitní ideologie na psaní kronik znamená podle Havla, že předvídatelné události se přepisují podle daných zákonů a pravidel. Stávají se z nich „jednodimenzionální výjevy“ dějin (Haukanes, 2004).

Období konce tisíciletí a začátku nového milénia, tedy úsek mého zájmu, vyplňují v podstatě jenom dva druhy informací.

Počínaje rokem 1976 můžeme vysledovat jistý trend, který je převládající zprávou i na zbylých stranách až do roku 2005, kdy zápisy kroniky končí. A tím je neustálý úbytek obyvatel a naopak rostoucí počet neobydlených domů.

V kapitole Úpadek naší vesnice, píše tehdejší kronikář: „*Bohužel, jak se teď věci mají, je tendence, že se počet obyvatelů ještě zmenší, jednak vystěhováním, anebo umrtím. (...) Nevím jestli to (položení asfaltu na cestu do Česka Sela, pozn. aut.) bude účinkovat, aby se vesnička udržela a vzkřísila. Životní úroveň je ve vesnici dost vysoká. Vesnička má koncem 1978 roku 17 traktorů, 20 televizorů a 25 radiopřijímačů a 8 automobilů. Vesnička má elektrické světlo od 1963 roku za které můžeme děkovat Františku Šistkovi, tehdejšímu šefu „Elektrovojvodini“.*“³¹

Z tohoto zápisu můžeme vyčíst několik informací. Úpadek vesnice není hodnocen poměry ekonomickými, ale demografickými. Kronikář zdůrazňuje paradox toho, že ekonomická prosperita neláká do obce mladé rodiny, či alespoň nezabrání vylidňování obce. Na tomto místě je důležité zmínit, že oba ukazatele – počet obyvatel a ekonomická prosperita – jsou na sobě přímo závislé. Převažujícím způsobem obživy obyvatel Česka Sela je zemědělství. A pozemky, z kterých po druhé světové válce žilo kolem 200 obyvatel, v tehdejší době obhospodařuje třetina poválečného počtu. Část pozemků je také obecních, některé se pronajímají a pronájem tvoří hlavní příjmovou položku obecního fondu (z nějž jsou poté hrazeny obecní náklady). Ze zápisu je také čitelné, že renovace, jež v obci probíhají, si místní usedlíci spojují právě s řešením otázky úbytku obyvatel, potažmo návratu odchodících. Implicitně je zde vyřčena naděje, že položení nového povrchu na komunikaci zvýší konkurenceschopnost obce na poli demografické stability.

Zápisy z let devadesátých mají charakter dosti podobný, zpravidla se jedná o výčet větších či menších oprav, které byly provedeny buďto na Obecním domě nebo na kostele. Zdůrazněn je konkrétní jedinec, který se na dané renovaci podílel, případně obci něco daroval. Opravy probíhají svépomocí a

³¹ *Pamětní kniha založení obce abliánské a její dějiny, dle ústního podání pro potomky naše sepsána. 1870. s. 83, Archiv obce.*

ze zápisů můžeme dovodit, že na vývoji místní komunity se podílí především několik aktivních jedinců/rodin. Kronikář míru zapojení do obecních prací reflektuje a hodnotí.

„Celou dobu opravy vedl Josef Bužek, a pomahaly mu Adolf Šmíd, Josef Leksa, František Tesař, František Zapivovarski i Josef Šístek. Ostatních se tato akce takřka netykala. Nejní svornost ve vesnici jako dříve.“³²

Do značné míry je obec Češko Selo v 90. letech samostatná a dokáže si zajistit prostředky pro žádoucí práce, krom jedné výjimky, kdy na nákladnou opravu kostel přispěl Biskupský úřad.

„Poněvač nebylo dost peněz, udělaly jsme zbirku po vesnici a s 5 miliardi přispěl i Biskupski ouřad, takže jsme to mohli zaplatit.“³³

„Darovala rodina Bůžková dvě korouhve i velkou zástavu. Staré už byly chatrné. Na posviceni je kněz posvětil, tak že ted krašlej kostel.“³⁴

Na kontakt s Českou republikou narazíme v kronice prvně v roce 2001.

„S tym, že sme us postavily věci stiky (s díky zřejmě, pozn. aut.) ze naši Ambasadou z Čech, hodně nam finančně pomohly ku nutnej opravce těchto našich už chatrnich nejvice střech na Škole na Kulturnim domu i Božim chramu.“³⁵

32 Tamtéž. s. 86. - třeba dodat, že autorem tohoto zápisu byl také vedoucí zmíněných prací, jeho pohled na situaci tedy mohl být silněji subjektivizován.

33 *Pamětní kniha založení obce abliánské a její dějiny, dle ústního podání pro potomky naše sepsána.1870. s. 86, Archiv obce.*

34 Tamtéž, s. 87.

35 Tamtéž, 91.

Od té doby až do konce kroniky je u každého roku uvedeno, co ambasáda podpořila a kolik na to vyčlenila peněz. Jedná se zejména o renovaci budov – školy, kostela, obecního domu. Pokaždé je v kronice vyjádřen za tuto podporu vděk, což vyvrcholí roku 2004, kdy je velvyslankyni věnováno čestné občanství.

„Na schuzy teto vsy, která se konala dne 19.6. tohoto roku na navrh pana Ediho Leksu bylo jednomyslně schvaleno udělení Čestného občanství obce Češko Selo, Jeji ekselency pani Juditě Šťoračove, velvyslankyni Česke republiky v Bjelehradě. A to za osobní přispjeni k rozvoji teto obce.“³⁶

V prvních letech nového tisíciletí můžeme v kronice vysledovat, že drtivá většina prací na obci je dotována ambasádou. Často je částka kofinancována obecním rozpočtem a opět se renovací účastní místní obyvatelé. Čtenář kroniky by mohl dojít k závěru, že jakmile vstoupila do obce se svými aktivitami ambasáda, tak obec začala více spoléhat na její podporu a méně vlastních prostředků a iniciativy věnovala na údržbu a správu obce. Ze zápisů v devadesátých letech totiž vyplývá, že je obec samostatná a vše zastane sama. To by ovšem nebyla úplná pravda. Pan Velký situaci v Češku Selu v roce 2000 popisuje takto:

„Když jsem přijel v roce 2000, tam nebylo vůbec nic, samý rákosí. Polorozpadlá škola, lidi demotivovaný, bez sebevědomí.“³⁷

Pohled pana Velkého na situaci v Češku Selu v roce 2000 je hodnotný právě díky tomu, že popisuje realitu obce zvenčí, nenarodil se zde a jeho úhel pohledu tedy může být objektivnější. Charakteristické pro obecní kroniky je to, že kronikář zaznamenává to, co se stalo, ne to co se neděje. Čtenáři, který zná situaci zprostředkovaně právě z obecní kroniky, se tedy dostává

36 Tamtéž, s. 94.

37 Pan Velký, rozhovor z 21.7.2013, Hradec Králové.

jenom selektovaný vzorek informací. Události, které je hodno zaznamenat, právě třeba z vděčnosti k tomu, kdo se na daném vývoji podílel. Jako příklad můžeme uvést zápis, že v roce 1963 bylo do obce zavedeno veřejné osvětlení. V předchozích zápisech údaj o tom, že veřejné osvětlení v obci není, absentuje.

Právě v roce 2001 se sešlo několik okolností, které přispěli k vývoji obce. Ambasáda začala investovat značné množství prostředků, díky nimž se zrenovala škola, obecní dům i kostel. Pan Velký zprostředkoval spolupráci s Královehradeckým krajem, který také významně přispěl třeba na podporu infrastruktury. Začal se rozvíjet také kulturní život obce, pan Velký zorganizoval školu v přírodě, s místními založili fotbalový klub FK Ablián a se s nacvičenými folklorními představeními začalo vystupovat po krajanských obcích. Později byly zorganizovány výjezdy s folklorem i do České republiky. Naposlední okolností byl bezesporu pád režimu Slobodana Miloševiče, srbská společnost vstupovala do nové etapy svého vývoje (Pelikán, Havlíková, Chrobák, Rychlík, Teichman, Vojtěchovský, 2013).

Subjekty v současnosti působící v Česku Selu.

Působí zde celkem pět subjektů a to velvyslanectví České republiky v Bělehradě, coby zmocněnec Ministerstva zahraničních věcí, Královehradecký kraj, partnerská obec Čermná nad Orlicí, Hnutí Brontosaurus a Českobratrská církev evangelická. Působení těchto organizací je však třeba stratifikovat podle pole jejich působnosti. Každá z nich zanechává v místní půdě jiný otisk. Nastíním, jak vypadají konkrétní projekty a jaká je jejich percepce.

Čermná nad Orlicí

Aktivity obce Čermná nad Orlicí bychom v podstatě mohli zařadit pod subjekt Hradecký kraj, který převzal nad spoluprací záštitu. Roku 2004 byla

sepsána Deklarace, „jejíž cílem je spolupráce tří evropských obcí, obce Čermná nad Orlicí (CZ), obce Kruščica (SiCG)³⁸ a obce Čěško Selo (SiCG)“³⁹.

Čěško Selo je výzkumná plocha, kde jsem strávil nejvíce času a zdaleka nejvíce jsem se věnoval problematice rozvojové pomoci. Měl jsem dokonce příležitost být svědkem dvou případů interakce poskytovatelů a příjemců rozvojové pomoci, jedním z nich je právě delegace z Čermné nad Orlicí.

Obec Čermná nad Orlicí sepsala s Čěškem Selem spolupráci a počínaje sepsáním, tak po konzultaci s představiteli obce každoročně posílá 500 – 600 euro na konkrétní projekt. Kupříkladu se podíleli na zapojení telefonu a internetu do obce, na vybavení místního muzea, vytvoření dětského hřiště a posledním projektem byla nová fasáda na obecním domě. Projekty jsou často kofinancované ambasádou nebo obecním rozpočtem. Minimálně jednou ročně přijede několik představitelů Čermné nad Orlicí do Čěška Sela, kde se oficiálně setkávají s představiteli obce. Dvoudenní návštěva je zakončena slavnostním předáním peněz v restauraci.

Shodou okolností jsem se v Čěšku Selu vyskytoval toho dne, kdy delegace přijela. S přítelkyní jsme přespávali na obecním domě, a hned ráno nás probudil pohyb v obci. Několik obyvatel přišlo do obecního domu a začalo připravovat hlavní místnost na přijetí delegace, která byla nahlášena na 11:00. Zapojili jsme se do příprav. Poklízelo se po obecním domě a na několik k sobě sražených stolů se připravovalo i pohoštění pro návštěvu, jež sestávalo ze studených obložených talířů a alkoholických i nealkoholických nápojů. Přípravy byly trochu hektické a sešlo se na ně dost (10-12) lidí. Leckdo přinesl vlastní ovoce nebo zeleninu, případně domácí pálenku, s níž

38 Deklarace pochází z roku 2004 a sepsovala se státem, který se toho času jmenoval Státní společenství Srbsko a Černá Hora, proto zkratka SiCG.

39 Deklarace. <http://www.kr-kralovehradecky.cz/scripts/detail.php?pgid=204> (online)

by mohla obec hosty uctít. Před jedenáctou se začalo scházet víc lidí a čekali jsme na delegaci z Čermné nad Orlicí, která měla čítat pět účastníků. Než přijeli, tak uběhly další dvě hodiny a významná část obce po celou dobu čekala v obecním domě. Byť jsme čekání trávili přátelskými rozhovory, tak v tom byl i jistý díl netrpělivosti a rozhořčení, každý měl totiž dostatek práce v domácnosti nebo na poli. Delegace přijela, proběhlo srdečné vítání a sesedli jsme se u prostřeného stolu se studenými talíři a vlaječkami obou partnerských obcí. Následovaly proslovy, přípitky a tak dál...

Celá akce měla značně formální průběh, přestože se z Česka Sela nezúčastnili jenom zastupitelé. Účast ostatních obyvatel (ne zastupitelů obce nebo České besedy Česko Selo) na přijetí delegace a následném posezení má několik příčin. Jednou z nich je ta, že v Česku Selu je většina rodin, alespoň jedním členem zastoupena v reprezentativních funkcích. Druhým důvodem je sdílená účast na obecním zájmu (přišli pomoci s přípravami). Jako poslední důvod spatřuji skutečnost, že šlo o komunitní akci, svým způsobem oslavu, která se přes rozčarování z dlouhého čekání, nesla v příjemné atmosféře.

Stinnou stránkou partnerství je, že tato akce, kdy přijede představenstvo Čermné nad Orlicí za svou partnerskou obcí, aby jí předala 500 – 600 euro, stvrdila deklaraci a podívala se na své předchozí investice, stojí Česko Selo 200 – 300 euro. Delegaci totiž hradí ubytování a stravu. Po čase jsem si uvědomil, že celý proces tímto sice nepochybně ztrácí na ušlechtilosti, ale nespornou pravdou je skutečnost, že vypsání projektu, byť je třeba jej dofinancovat z jiných zdrojů, je pro obec důležitým impulsem k údržbě a správě obce, jejímu rozvoji.

Velvyslanectví České republiky v Bělehradě

Krajanské organizace mají nárok na peněžní dar, který slouží především na podporu kulturních aktivit, případně opravy a údržby krajanských budov a objektů. Žádat o podporu MZV mohou pouze právnické osoby, které doloží svoji právní subjektivitu. V praxi to vypadá tak, že příslušná Česká beseda vyplní formulář, který je na internetových stránkách MZV. Česká beseda Češko Selo mi dala nahlédnout do žádostí, které na ambasádu posílá. Jedná se zejména o popis projektu a jeho předpokládaný rozpočet. Celý dokument má ve výsledku asi tři strany, není to tedy příliš náročná práce. Roli zřejmě hraje i to, že MZV uvažuje u krajanských organizací možnost jazykové indispozice a tedy jim to takto ulehčuje. Přesto je daný úřední postup hodnocen negativně.

„Největší problémy jsou s tou hloupou papírologií.“⁴⁰

Převažující recepcí vstupu ambasády do Češka Sela je ovšem vděčnost. Samozřejmě je zde riziko, že data, která jsem nashromáždil ke vnímání rozvojové pomoci ze strany ambasády, jsou ovlivněna tím, že do obce vstupují zvenčí, z Česka, odkud pochází i poskytnuté prostředky. Reakce respondentů na mě působily spíše jako reálné zhodnocení situace.

„My bysme bez ambasády nic neudělali. Nic by se neudělalo, nic se neudělá. (...) Všechno, když se podíváš. Muzej, škola, kostel. Všechno je od ambasady, od Češkej republiky, od ministerstva.“⁴¹

Ambasáda je hodnocena jako orgán, mateřská instituce, na kterou se mohou lidé z Češka Sela obracet, nastanou-li nějaké problémy. Nejpalčivějším problémem je situace kolem obecního muzea.

Případ muzeum

⁴⁰ Pan Stříbrný, rozhovor. 8.2. 2014. Češko Selo.

⁴¹ Tamtéž

Česká ambasáda se podílela také na vytvoření muzea v Češku Selu („etnomuzej“, jak říkají místní). Umístěno je v budově bývalé školy, čítá několik místností, a v té hlavní z nich se nachází exponáty, které obyvatelé Češka Sela sesbírali po svých domech. Z většiny jde o zemědělské nářadí, případně dekorativní předměty z domácnosti (výšivky). Místní vystavili předměty, které jim zůstali po předcích a dokumentují každodenní život obyvatel Češka Sela v historii. Jednotlivé exponáty jsou řádně inventarizovány⁴². Obec je na své muzeum hrdá. Zároveň je ale hlavním zdrojem konfliktu, který přetrvává mezi Českou besedou Češko Selo a Českou národní radou.

V roce 2010 byl v Srbsku schválen zákon na podporu menšin, každá menšina, která dosáhne jistého počtu a splňuje několik atributů jako je třeba pravidelné radiovysílání nebo vydávání tisku, tak má nárok na založení národní rady a z toho plynoucí finanční podporu. Jedním z nutných atributů pro nárok na rezervaci České národní rady bylo také muzeum, s nímž organizace nárokující si status národní rada disponuje. Muzeum bylo v Češku Selu a patřilo místní České besedě, která na něm zrovna budovala sociální zařízení pro případné hosty. Matice česká, která chtěla založit Českou národní radu, přesvědčila zástupce Češka Sela, aby nechali muzeum napsat na ně, s tím, že vytvoří placené místo správce muzea a nebudou zasahovat do správy budovy. Česká národní rada slib nedodržela, zakázala ubytovávat a na údržbu muzea dává jenom 10 000 dinárů ročně.

„A když to vzali, když to dostali povolení, když opština (územní správní jednotka) jim dala, tak řekli my to nemůžeme, my to nemůžeme, aby nám to dali, abychom to měli na spaní. My jsme dali peníze, udělali koupelny, dali kachličky.“⁴³

42 Na čemž se podílel docent Jaromír Linda z bělehradské bohemistiky.

43 Pan Stříbrný, rozhovor. 8.2. 2014. Češko Selo.

Muzeum a do něj vložené dotace, které podle ambasády měly přinést obci kulturní kapitál, představovaly a nadále představují pro zástupce České národní rady především kapitál ekonomický a s potenciálním kulturním kapitálem nepracují.

T: *Ale oni to muzeum nijak nepoužívají, ne?*

Pan Hnědý: *„Pa nepoužívají. Jim stačí to, že dostávají od státu peníze na ten muzej.“⁴⁴*

Ze strany Češka Sela a jeho obyvatel je daná situace vnímána jako podvod. Zároveň reflektují svoji naivitu. Situaci se snažili řešit více způsoby, jednak dohodou s Českou národní radou. Také žádali ambasádu, aby do konfliktu vstoupila. Úředně je ale všechno v pořádku, Česká národní rada má smlouvu a může s muzeem nakládat, jak chce. V současnosti Češko Selo vkládá naděje do nadcházejících voleb v České národní radě.

„Ted' budou izvory, budou noví lidi v Savedu, snad se věci pohnou.“⁴⁵

Další subjekty působící v obci, forma předávání

Když jsem se svými respondenty v Češku Selu bavil o projektech, které v obci běží či proběhly, tak se jejich evaluace mimořádně často stáčela k samotné formě poskytování daných prostředků. Velice kladně bylo hodnoceno, když se ten který funkcionář dokázal přiblížit životní realitě obyvatel. Měřítkem mnohdy bylo, zda dárci projevují zájem přespat v Češku Selu, nebo chtějí bydlet v Bele Crkvi nebo jinde v hotelu. V létě 2013, kdy jsem byl svědkem příjezdu delegace z Čermné nad Orlicí, tak obyvatelé Češka Sela nepříznivě hodnotili, že se celá akce nese v příliš formální atmosféře. Když představitelé obce jeli na slavnostní předání peněz do restaurace, tak před odjezdem z části žertem a z části vážně komentovali

44 Pan Hnědý, rozhovor. 6.2. 2014. Češko Selo.

45 Tamtéž

to, že se „musí“ na setkání oblékat do společenského oděvu. Naopak návštěvy pana Velkého byly hodnoceny jako neformální a v tom ohledu příjemnější. Při rozhovoru v zimě 2014 jsem se k tomuto tématu vrátil. Hodnotící hledisko zůstalo stejné, ale poměrování aktéři se proměnili.

“Jsou lidi, pan Malý⁴⁶, ten Tomáš Jirsa, on je senátor, on je mezinárodní člověk, on by... že by spal tu, vždycky když by přišel. (...) A nejsou všichni takoví, z Hradec Králové to jsou už silní lidi, oni hledaj luxus. (...) Jo. On pan Velký by taky nespál tu, on taky hledal luxus, nějakou vilu nebo tak.”⁴⁷.

Zmíněn byl další významný subjekt rozvojové pomoci, který působí v obci, Královehradecký kraj. Kontakty s Královehradeckým krajem zprostředkoval pan Velký, který později působil také jako projektový řešitel. Stejně jako u Čermné nad Orlicí nebo Velvyslanectvím, tak jsou jednotlivé projekty projednávány s místními obyvateli. Kraj se významně podílel například na rekonstrukci bývalé školy. Jeho dosud posledním projektem byla pískovcová socha sv. Jana Nepomuckého, kterou kraj pořídil do kostela v Češku Selu⁴⁸.

V roce 2013 v obci poprvé působilo také Hnutí Brontosaurus. K tomuto tématu se z důvodu nedostatečné objektivity nebudu vyjadřovat, jak jsem již uvedl v kapitole Další okolnosti výzkumu.

Pro úplnost dodám, že v regionu působí také Českobratrská církev evangelická (dále jen ČCE), jejímž primárním zájmem je evangelická sbor ve Velikém Središti. Tato obec není nijak krajansky organizována a stojí stranou zájmu všech subjektů, které se pohybují v jiných vesnicích, což je dáno především odlišnou konfesí a také větší vzdáleností od dalších krajanských vesnic.

46 Anonymizováno.

47 Pan Stříbrný, rozhovor. 8.2. 2014. Češko Selo.

48 Viz <http://www.kr-kralovehradecky.cz/cz/kraj-volene-organy/zahranicni-vztahy/meziregionalni-spoluprace/srbsko/umely-travnik-a-socha-sv--jana-nepomuckeho-pro-ceske-krajany-zijici-v-srbsku-62441/>

ČCE působí také nárazově v obci Kruščice a Bela Crkva, kde Petr Brodský⁴⁹ slouží ekumenické bohoslužby v římskokatolických farnostech. Jedná se o naprosto odlišnou formu rozvojové pomoci než, s jakými jsme se dosud setkali. Má především formu povzbuzení a nabízí rozvoj duchovní. Ve Velikém Središti, ale krom náboženských knih, které Petr Brodský vozí i zájemcům do Kruščice a Bele Crkve, ČCE financovala také rozsáhlou rekonstrukci místního evangelického kostela⁵⁰. Od paní Zelené jsem se dozvěděl, že ČCE, konkrétně Petr Brodský a Petr Kolínský se podíleli také na rekonstrukci kostela v Kruščici.

Hledisko zprostředkovatelů

V rámci výzkumu jsem vyrazil také za dvěma zprostředkovateli rozvojové pomoci v Češku Selu, za panem Velkým a za panem Malým. Jejich pohled na věc jsem potřeboval, abych dokázal nahlédnout na problematiku rozvojové pomoci v obci i z jiných úhlů. Ze jejich strany mně zajímala zejména jejich motivace. Proč se podílí na těchto projektech? Také jsem chtěl vědět zda mají vizi cílového stavu. A zpravidla přišla řeč také na kooperaci s krajany.

Pan Malý začal působit v srbském Banátě v roce 2002 a v roce 2004 už stál u sepsání deklarace, která zajišťovala spolupráci tří obcí a to: Čermné nad Orlicí, Kruščice a Češka Sela. Motivace pana Malého k projektům má několik příčin. Prvotním impulzem byl návrh Judity Šťouračové, tehdejší

49 Celocírkevní kazatel Československé církve evangelické pro české sbory ve východní Evropě.

50 Blíže k percepci působení ČCE ve Velikém Središti viz PAVLÁSEK, Michal. *Promýšlet Veliké Srediště. Etnologická brikoláž sociokulturních aspektů života krajanů v jižním Banátu*. Brno, 2013. 641 s. Dostupné z: is.muni.cz/th/110312/ff_d/DIZERTACE_PROMYSLET_VELIKE_SREDISTE_uwlxuanf.pdf. Disertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce doc. PhDr. Miroslav Válka, Ph.D.. Působení Českobratrské církve evangelické v obci popisuje také televizní dokument *Modlitba pro Veliko Srediště* z cyklu *Zapadlí evangelíci*. Online zde: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10583134940-zapadli-evangelici/213562215510004-modlitba-pro-veliko-srediste/>.

velvyslankyně Srbska a Černé Hory. Pan Malý coby představitel Svazu měst a obcí se v roce 2002 podílel na smlouvě o spolupráci bývalé Jugoslávie, kde se s paní Šťouračovou setkal a ta přišla s návrhem spolupráce konkrétních obcí. Další, poměrně překvapivou, motivací pana Malého je návaznost na kontinuitu česko – jugoslávských vztahů.

“A jak všichni víme, tak nám Jugoslávci v historii hodně pomohli a jak jinak můžeme to vrátet než touhle cestou... (...) Pořád máme na paměti, že přes tu bývalou Jugoslávii se mnoho Čechů dostalo do zahraničí v 60. letech, 1968. Vrátím se ještě dozadu, víme, že Španělsko, že spoustu lidí bojovalo tam, bojovali tam pospolu.”⁵¹

K vizi cílového stavu pan Malý říká: *“To přispění si myslím, že je ještě dlouhá doba. To je běh ještě na dlouhou trať. Za mě to už nebude.”⁵²*

Vizi cílového stavu tedy pan Malý nemá, nicméně má představu, že se jedná ještě o velice dlouhý proces, který bude muset dokončit někdo jiný.

V tématu kooperace se oba zprostředkovatelé, pan Malý i pan Velký, shodují. Oba kladou mimořádný důraz na to, aby byly peníze investovány účelně, všechno bylo co nejvíce diskutováno.

Na toto téma pan Velký reaguje: *“... dotace je vždycky dobře diskutovaná. Oni přijedou (delegace z Královehradeckého kraje) a oni se s nima bavěj. (...) Že ta vesnice se nejdřív dohodne, co chce a potom se hledají možnosti financování. (...) Není to tak, že jim říkám, tak to musí bejt, jo. To nikdy.”⁵³*

51 Pan Malý, rozhovor z 19.7.2013, Čermná nad Orlicí.

52 Tamtéž.

53 Pan Velký, rozhovor z 21.7.2013, Hradec Králové.

Pan Malý se vyjadřuje obdobně: *“Ten projekt sice musí odpovídat tomu, co je v deklaraci, ale vždycky se na tu deklaraci domlouváme. Ty projekty jsou z jejich iniciativy. (...) My nemůžeme vnucovat, můžeme pomáhat a radit.”*⁵⁴

Oba dotazovaní na otázku z čí iniciativy jsou projekty realizovány, odpovídali velice rozhodně. To svědčí o tom, že jakékoliv vnucování, či manipulace je v tomto odvětví špatně hodnocena. Zároveň, ale z vlastní zkušenosti vím, že je mimořádně těžké se tomuto vstupování do projektu rozvojové pomoci, alespoň formou lehkého směřování, vyhnout.

I podle místních krajanů vychází jednotlivé projekty z jejich vlastní iniciativy.

Motivace pana Velkého jsou v něčem odlišné od motivací pana Malého. Má k lokalitě osobní emoční vztah, protože tam začínal jako krajanský učitel. Později si v Srbsku dokonce našel ženu (byť ne z krajanské oblasti), což mohlo jeho osobní vazby na Srbsko upevnit. Také zde má profesní motivaci, protože pracoval také jako projektový manažer Královehradeckého kraje.

Také má pan Velký o něco konkrétnější představy o cílovém stavu společnosti v Česku Selu: *“No, tak k tomu, aby ty dotace už nebyly potřeba. Oni vždycky budou potřeba. Ale že se nebudou dělat životní dotacem ale jenom takový příjemný hodnoty. (...) Aby se tam ten život prakticky nezměnil, ale ta kvalita toho života, aby se zvýšila v rámci možností.”*

Tazatel: *“Jak nezměnil?”*

Pan Velký: *“Tak aby se ty tradice zachovaly. Aby ta komunita zustala stát. Aby se tam ta komunita zachovala. Kdyby se podařilo, že ta nová generace bude cítit, že má smysl tam zůstat ještě tak to je vrchol.”*⁵⁵

54 Pan Malý, rozhovor z 19.7.2013, Čermná nad Orlicí.

55 Pan Velký, rozhovor z 21.7.2013, Hradec Králové.

U obou mužů také dohledáme, jakým způsobem konstituují zaostalost jako centrální předmět daných projektů.

“Oni jsou tak o deset let zpátky vývojově než my, Srbsko, skrz regulovaný ceny energie a tak dál, banky, úvěry...exekuce ještě nemaj. A oni se pak všichni vrací k vesnici.”⁵⁶

“Když jsme přijeli poprvé do Češka Sela, my jsme si mysleli, že jsme se vrátili o 30 – 40 let nazpátek. A když přijdete do těch rodin, oni nemaj nový záchody a tohleto... ale žijou a žijou spokojeně.”⁵⁷

Na těchto dvou příkladech můžeme dosledovat, jak je v podání dvou zprostředkovatelů rozvojové pomoci vnímána zaostalost. Oba pánové srovnávají se svým standartem. Na základě hlediska své normality hodnotí okolní svět a Češko Selo před cca 10 lety shlédávají zaostalým.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Pan Malý, rozhovor z 19.7.2013, Čermná nad Orlicí.

Závěr

Bakalářská práce, jejímž základem byl kvalitativní výzkum vedený v českých komunitách srbského Banátu, dal nahlédnout tomu, jak rozvojové projekty vedené v této oblasti ovlivňují sociální realitu místních obyvatel. Zaměřil jsem se na jednotlivé programy a události spjaté s rozvojovou pomocí. Největší důraz byl kladen na percepci rozvojových projektů. Sledována byla i míra participace jednotlivců či skupin na rozvojových projektech a charakter dané kooperace. Významná část práce byla věnována také historickým okolnostem jednotlivých migrací a dalšímu vývoji obce, regionu.

Jak jsme mohli vidět, Češko Selo, mělo a má velice pestré kontakty s rozvojovými projekty. Místní obyvatelé projevují iniciativu při shánění rozvojových projektů. A zdaleka nejsou jen pasivními příjemci. Na jednom příkladě jsme si také ukázali, jak může takový rozvojový projekt probíhat. Náš příklad nám dokázal, že i přes některé výhrady je rozvojový projekt tohoto typu prospěšný pro danou komunitu. Narazili jsme také na úskalí, která sebou může rozvojová praxe nevyhnutelně nést. A tedy konflikt s další krajanskou organizací. Uvedený konflikt byl čistě mocenského charakteru. Nastalá situace zřejmě bohužel nemá snadné řešení.

Analýzou postojů a motivací dvou zprostředkovatelů rozvoje jsem se pokusil poukázat na to, jak je zaostalost konstituována jako centrální předmět rozvoje. Rád bych ještě zdůraznil, že nepochybuji o dobrých úmyslech obou respondentů, byť to tak může působit. Chtěl jsem především poukázat na to, že každý máme bohužel představu toho správného standardu, interpretační mřížku, skrze kterou nahlížíme na okolní realitu.

Literatura

BLAŽEK, Jiří, UHLÍŘ, David. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, klasifikace*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2002. s. 107. ISBN 80-246-0384-5

CRESWELL, John, W. *Qualitative inquiry and research design: choosing among five approaches*. 2. vyd. Los Angeles: Sage Publications, 2007. ISBN 978-1-4129-1606-6

EASTERLY, William. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává?* 1. vyd. Praha: Academia, 2010. 456 s. ISBN 978-80-200-1776-5

HAUKANES, Haldis. *Velká dramata – obyčejné příběhy*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. 187 s. ISBN 80-86429-26-1

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-73-67-040-2

KLVAČ, Pavel, BUČEK, Antonín, LACINA, Jan. *Příroda a krajina v okolí Svaté Heleny*. 1. vyd. Vyškov: Grafické podniky Kusák, 2011. ISBN 978-80-904591-1-3.

KOBES, Tomáš. *Nastartovali nás jako motorky*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2009. 135 s. ISBN 978-80-7043-823-7

KOKAISL, Petr a kol. *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. 1. vyd. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, o. s., 2009. ISBN 978-80-254-5924-9

NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Spoutaná rozkoš*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 80-86429-65-2

PAVLÁSEK, Michal. *Promýšlet Veliké Srediště. Etnologická brikoláž sociokulturních aspektů života krajanů v jižním Banátu*. Brno, 2013. 641 s. Dostupné z: [is.muni.cz/th/110312/ff_d/DIZERTACE_PROMYSLET_VELIKE_SREDIS
TE_uwlxuanf.pdf](https://is.muni.cz/th/110312/ff_d/DIZERTACE_PROMYSLET_VELIKE_SREDISTE_uwlxuanf.pdf). Disertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce doc. PhDr. Miroslav Válka, Ph.D.

PELIKÁN, Jan, [et al.]. *Dějiny Srbska*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. 677 s. ISBN 978-80-7422-217-7

SOUKUP, Václav. *Dějiny antropologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISNB 0-246-0337-3

STRAUSS, Anselm, CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu*. 1. vyd. Brno: Sdružení podané ruce, 1999. ISBN 80-85834-60-X

ŠTĚPÁNEK, Václav. Česká kolonizace Banátské vojenské hrance na území srbsko-banátského hraničářského pluku. In ŠTĚPÁNEK, Václav., HLADKÝ, Ladislav, CHOCHOLÁČ, Bronislav, JAN, Libor (ed.). *Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztahů v 19. – 20. století*. 1. vyd. Brno: Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2005. s. 73 - 99. ISBN 80-86488-18-7

ŠTĚPÁNEK, Václav. Mizející menšina. Historie a současnost českého osídlení v srbském Banátě. In: *Národopisná revue ročník XIII.1/2003* Ústav lidové kultury Strážnice 2003, s. 277 – 288.

ŠVARÍČEK, Roman; ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha, Portál 2007, ISBN 978-80-7367-313-0. 384

VACULÍK, Jaroslav. *Začleňování reemigrantů do hospodářského života v letech 1945 – 1950*. 1. vyd. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001. s. 39 ISBN 80-238-7520-5

Pamětní kniha založení obce abliánské a její dějiny, dle ústního podání pro potomky naše sepsaná. 1870. Archiv obce.

Pamětní kniha obce Krušické. Archiv obce.

Internetové zdroje

ČESKÁ TELEVIZE. 2006. *Na cestě po Banátu* [online]. [cit. 25. 3. 2014]. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1185966822-na-cestech/206562260120021-na-cestech-po-banatu/>>.

HAINALL, D. 2012. *Za Čechy do rumunského Banátu. Drsný život v srdci kouzelné přírody* [online]. IDNES.cz [citováno 25. 3. 2014] Dostupné z WWW: <http://cestovani.idnes.cz/rumunsky-banat-a-cesti-krajane-dew-/kolem-sveta.aspx?c=A120904_111811_kolem-sveta_tom>

KANTŮRKOVÁ, E. 2010. *Češko Selo, vesnice na konci cest* [online]. Listy [citováno 25. 3. 2014]. Dostupné z WWW: <<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=101&clanek=011009>>

KUPEČKOVÁ, K. 2013. *Umělý trávník a socha sv. Jana Nepomuckého pro české krajany žijící v Srbsku*. Královehradecký kraj. [citováno 25. 3. 2014]. Dostupné z WWW: <<http://www.kr-kralovehradecky.cz/cz/kraj-volene-organy/zahranicni-vztahy/meziregionalni-spoluprace/srbsko/umely-travnik-a-socha-sv--jana-nepomuckeho-pro-ceske-krajany-zijici-v-srbsku-62441/>>

Resume

This thesis focuses on impact of development aid, which have been realised in czech villages of the serbien Banat region. It deals with reception of those project and the way how do they influent the social reality of each other community. The research aims to answer the question how accepters cooperate with donors.

Keywords: development, cultural anthropology, Serbia, compatriots